

convenientiae interne adnuimus; in quo vero cognitae inter eas pugnae seu disconvenientiae adnuimus, negativum vocetur.

CAPUT II.

DE VERITATE LOGICA JUDICII, ET DE ERRORE EI OPPOSITO.

§. 1.

Cur, & in quantum de veritate hic agatur?

Inter proprietates judicii, quas logica adtendit, praecipua est veritas. Hinc, quanquam habita ordinis ratione de veritate in quarto primum hujus operis libro disputare, nobis sit propositum, ubi cogitationibus simul ad verum dirigendis regulae praescribentur: hic tamen quasi per transfennam pauca quaedam eaque magis generalia, in quantum judicii veritatem spectant, explanabimus, caetera magis specialia ad dictum jam librum quartum adhuc differentes.

§. 2.

Veritas quid & quotuplex?

Veritas in genere per conformitatem, convenientiam eorum, quae simul esse perhibentur, solet definiri; & quadruplex in scholis nec immerito distinguitur: metaphysica scilicet, physica, logica & moralis. *Metaphysica* in conformitate, convenientia determinationum seu notarum alicujus

ius essentialium, ex quibus illud nostro saltem concipiendi modo constituitur, consistit. *Physica* habetur, si qualitates, quae per nomen, quo exprimitur, significantur, alicui reipsa insint. Sic verum dicitur aurum, si qualitates, quae per nomen istud denotantur, eidem vere seu reipsa insint. *Logica* conformitatem cogitationum cum re cogitata denotat. *Moralis* per conformitatem seu convenientiam locutionis cum cognitione soler definiri.

§. 3.

Judicium quod, & quando verum sit?

Ante, quam ad quaestionum hic propositam respondeamus, monendum esse ducimus, de veritate solum logica judicii hic nobis sermonem esse. Quo monito praemisso judicium verum esse dicimus, in quo & quando ea, quae inter se reipsa conveniunt, convenire, & quae disconveniunt, disconvenire, quis judicat. Nec ad veritatem judicii logicam sufficit, ut quis judicet ea convenire, quae convenire ipsi videntur & quae disconvenire videntur, disconvenire judicet. Et enim vel inter ea quoque, quae vel maxime inter se pugnant, convenientia, & inter illa, quae conveniunt, pugna non raro dari videtur; praesertim si confuse solum cognita fuerint.

§. 4.

*Judicium quod, & quando falsum sit?
quid error?*

Ex his porro liquet, quid, & quando judicium fit falsum? judicium nimirum falsum est, quotiescunque ea, quae conveniunt, disconvenire,

&

&, quae disconveniunt, convenire, quis judicat.
Judicium quodcumque logice falsum error est.

§. 5.

Quaestiones quaedam scholasticorum de judicii veritate.

Scholastici more suo quaestiones non paucas de veritate judicii agitare consueverant: ex quibus duas hic solum adducimus sequentes: quaerebant scholastici 1. an veritas actui judicativo sit essentialis? 2. an unum judicium possit esse verius altero? Atque ad ultimum communiter reponebant, judicium unum posse altero verius esse intensive, non autem extensive. At cui vel audire ista nauseam non creat, aut bilem non movet?

C A P U T III.

DE FONTIBUS ERRORUM IN JUDICIIS OCCURRENTIUM.

§. I.

Errores quam frequentes sunt? cur de eorum fontibus agatur?

Judicium quodcumque falsum errorem esse, modo meminimus. Unde, quam varia in omni sere scientiarum ac artium genere judicia falsa occurrunt, occurrunt autem quam plurima; quot enim ab aliis ceti certa ubique jaçantur, quae alii ne verosimilia quidem existimant, & non raro, quod

falsâ sint, demonstrant; tam frequentes esse errores constat. Hos vero errores seu eorum potius fontes perspectos habeamus, oportet, nisi in similes saepius errores prolabi nobis sit perinde, esse autem non debet.

§. 2.

Quotuplicis generis sint errorum fontes?

Et quanquam varii sint ac quasi innumeri errorum fontes; ad duo tamen capita seu classes apte omnes revocari possunt ita, ut proximiores alii, alii remotiores adpellentur.

§. 3.

Errorum fontes proximiores quinam sint?

Errorum fontes proximiores jure merito esse dicuntur ignorantia, & mentis in judicando praecipitantia. Ex duobus his fontibus errores quoscunque promanare, facile deprehenditur: erramus enim judicando, vel illa inter se convenire, quae disconveniunt, vel disconvenire, quae vere conveniunt §. 4. *Cap. praeced.*: jam vero quae causa utriusque alia est, quam & ignorantia, & mentis in judicando praecipitantia? Et certe, si ignorantia primo non laboraret mens nostra, si ideas rerum distinctas, completas, ac determinatas haberemus, si cujusque determinationes sufficienter cognosceremus; non utique inter se convenire nobis viderentur, quae tamen disconveniunt, nec disconvenire, quae inter se vere conveniunt; sed vere semper con- aut disconvenientiam perspiceremus. Sed & quod de objectis non factis cognitis, quorumque proinde con- aut discon-

venien-

venientiam nondum perspiciamus, nihilo tamen minus judicare praesumimus, quid aliud est, quam mentis in judicando praecipitantia?

§. 4.

Ignorantia isthaec quanta sit?

Et ista quidem ignorantia, quam in infante recenter nato pene omnigenam esse jam supra L. I. p. I. Cap. 5. §. 3. meminimus, per omnem exinde vitam in hominum mentibus dominatur adeo, ut eam minuere quidem possit, extinguere non possit homo.

§. 5.

Errorum fontes remotiores.

Remotioribus errorum fontibus jure adnumeratur, quidquid vel ignorantiam auget, aut impedit saltem, quo minus eam minuere possit homo. Qualia sunt omnes defectuum in cognitionibus nostris causae supra L. I. p. I. Cap. 5. a nobis assignatae; vel mentis in judicando praecipitantiam nutrit: veluti sunt nimia seu in nobismet ipsis seu in aliis etiam confidentia, opiniones praedicatae &c.

§. 6.

Vocabulorum abusus multorum errorum fons.

Inter fontes errorum remotiores praecipuos, vel, ut melius dicam, summe perniciosos est vocabulorum abusus; quot enim judicia falsa & erronea inde promanant, aut quod homines longe

quid aliud sub vocibus sibi cogitent, quam illae revera significant; aut quod earum saltem significata ex parte solum, & non satis complete & determinate cognoscant.

§. 7.

Generalia contra errores remedia.

Ex his, quae dicta sunt, difficile non est colligere media saltem generalia, quibus erroribus sit obviandum. Ac primo quidem, ut ignorantia minuatur, rerum cognitiones in nobis perficiantur. Ut vero mentis in judicando praecipitantia refrenetur, errores, in quos illa seducti prolapsi sumus, adtentam mentem recogitentur. (vix tamen aliter de corrigenda illa mentis in judicando praecipitantia sollicitus quis erit, nisi postquam errores per illam admissos sincera mente recogitare & execrari inceperit) Regulam, quod nisi de distincte cognitis secure unquam judicare quis possit, alte menti imprimamus: & ita non nostras modo cognitiones, sed & aliorum quoque sensa in tantum suspecta habeamus, *ut plenum nunquam nisi distincte cognitis ad sensum praebeamus.*

§. 8.

Quam id ad deponenda praejudicia necessarium sit? ubi simul, quid praejudicium sit, exponitur.

Et istud quidem, quod si ad evitandos quoscunque errores conducatur, sicut omnino conducit, ad deponenda praeprimis praejudicia necessarium est adeo, ut sine eo nec spes sit, fore, ut aliquis praejudicia sua unquam deponat. Est vero praejudicium

dicium iudicium quoddam anticipatum, quod vel a nobis ipsis ex confusis sensuum repræsentationibus L. I. p. I. Cap. 5. §. 6. & adfectibus inordinatis formatum est, vel ab aliis formatum absque examine & sine distincta objectorum cognitione eorum solum auctoritatem a nobis admissum fuit.

§. 9.

Quam perniciosa sint præiudicia?

Quamquam igitur non omne quidem præiudicium continuo sit, esse tamen potest, imo plerumque error est. Hicque eo perniciosior, quo præiudicia difficilius deponuntur, ac veritati, præsertim si universaliora fuerint, ad mentem aditum præcludunt: quemadmodum id pulchra similitudine declarat Malebranch: *de inquirenda veritate: præiudicia* (ait ille) *sunt humanæ menti id, quod Principum ministri sunt ipsis Principibus.* Quemadmodum illi a Dominorum suorum conspectu arcent omnes, qui pro ipsis non stant, vel qui eos deturbare possunt; ita præiudicia impediunt, quominus homo in eorum cognitionem inquiret, quibus distincte cognitæ sua deponere præiudicia cogeretur.

§. 10.

Quantum pondus præiudiciis addere soleant vulgi opiniones?

Præiudiciis, quæ ex vulgi opinionibus non raro hauriuntur, hæ ipsæ vulgi opiniones summum exinde robur addere solent. Quot vero dentur tales vulgi opiniones, quas, si vel leviter solum discutiantur, mera præiudicia, pudendos in-

quam errores esse, deprehenditur, nemo facile potest ignorare. Lubet hic aliquas saltem enarrare. *Sepas* ajunt *Festo S. Benedicti* *satas crassas fieri, divum Christophorum Patronum esse thesaurorum; quorum alii daemonem custodem esse dicunt. Sagas per angustos vitri poros, vel tenuia saltem voramina transire, & scopis suis per aëra ad loca remotissima cito volare, has ipsas se in feles, aliaque animantia bruta & ex his in homines rursus commutare, credunt. Quae figmenta, utut absurda sunt, adeo tamen sacrata habet vulgus, ut, si eis refragari volueris, sciulus forte vel apud eos quoque eruditos audias, qui vulgi opinionibus plus aequo adhaerent.*

§. II.

Praejudicia quo modo deponenda sint?

Ad deponenda tandem praejudicia praeter legem supra §. 7. adsignatam necesse est, ut quis opiniones, quae unde & quando mentem primum subierint, sibi conscius non est, suspectas habeat, easque ad rigidum examen revocet: ideas omnes praesertim magis compositas (circa tales enim praejudicia versari plerumque solent) probe resolvat, ut ita earum con- aut disconvenientiam distincte perspicere, & errorem, siquis admissus fuerit, possit corrigere.

